

«ШЕВЧЕНКІВСЬКА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ» – НАДІЙНИЙ ПРОВІДНИК У СВІТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

2015 р. завершилося видання «Шевченківської енциклопедії» у 6-ти томах. Цей проект включно з виготовленням оригінал-макета реалізував Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Серед авторів енциклопедії – вчені академічних установ Києва, Львова, викладачі провідних університетів, відомі літературознавці з діаспори. Роботу над енциклопедією розпочали ще у 1990-ті, а завершили у 2000–2015 роках, і то не лише з причин фінансового характеру. А вже після розпаду СРСР українське літературознавство почало переорієнтовуватися. Марксистсько-ленінська



**Презентація «Шевченківської енциклопедії»
у Національному музеї Тараса Шевченка 18 лютого 2016 р.**

ідеологія втрачала позиції, наперед виходили проблеми національної ідентичності, питання поетики, стилю, інтертекстуальності й психології творчості. Саме у 1990-х Шевченка почали трактувати не лише як фольклорного Кобзаря, борця за соціальну справедливість і захисника народних інтересів, а й як національного пророка, видатного поета-романтика. Дедалі очевиднішою ставала й потреба вивчення як його російськомовних творів, так і малярської спадщини та музичних зацікавлень.

Оскільки українська гуманітаристика розвивалася в межах тоталітарного суспільства, яке фальшувало гуманітарні знання, підпорядковуючи їх ідеології, в її розвитку відбулася істотна затримка порівняно з гуманітаристикою вільних суспільств. Цю затримку доводиться долати саме тепер. Тим часом фундаментальні дослідження ніколи не робляться швидко. Видання «Шевченківської енциклопедії», по-перше, передувало нове академічне видання творів Т. Шевченка у 12-ти томах, яке повністю завершилося лише у 2014 р. Його особливість полягає не тільки в тому, що тут ретельніше представлено мистецьку спадщину майстра, а й у тому, що автори приміток намагалися якомога об'єктивніше прокоментувати історичні факти й контекст, у якому реалізувався творчий потенціал художника й письменника, без заідеологізованості, притаманної академічним виданням радянської доби.

По-друге, енциклопедії передував 2-томний «Шевченківський словник», який вийшов у 1976–1977 роках. Свого часу це було новаторське дослідження, що випереджало як російське, так і польське літературознавство. За задумом, це була енциклопедія, однак через відсутність аналогічного видання про творчість О. Пушкіна дослідження назвали словником. До речі, «Пушкінська енциклопедія» ще й досі не реалізована, натомість «Лермонтовська...» побачила світ у 1981 р.

Саме на неї орієнтувалися редактори «Шевченківської енциклопедії» в написанні статей про літературні твори. Прикметно, що майже одночасно – у 1978 р. в Оксфорді вийшла друком енциклопедія В. Шекспіра, яку уклали С. Веллс та Д. Шоу під назвою «Шекспір: ілюстрований словник». Це видання слугувало путівником по п'єсах великого британця. Для «Шекспірівського словника», як і для «Словника Шевченка» (якщо абстрагуватися від ідеологічного складника), характерними є лаконізм, інформативність.

Загалом енциклопедії про життя і творчість одного автора – окремих жанр, що поживався у новому тисячолітті. У 2000 р. опубліковано «Енциклопедію Данте», яку уклали Р. Лансінг, де центральне місце займає коментування «Божественної комедії». У 2003 р. видано 2-томну «Енциклопедію Сервантеса» Г. Менсінга, що найповніше висвітлює роман «Дон Кіхот». У Польщі перша енциклопедія життя і творчості окремого автора з'явилася у 2001 р. Ідеться про «Енциклопедію Міцкевича», яка містить 400 гасел. Один із натхненників цього видання Я. Римкевич у 2004 р. оприлюднив енциклопедію Ю. Словацького, що складається із гасел-есеїв, які подають образ нехрестоматійного поета й людини. На українському ґрунті до подібної практики вдався Л. Ушкалов, видавши у 2014 р. «Мою шевченківську енциклопедію». 6-томна «Шевченківська енциклопедія» з-поміж усіх названих видань вирізняється масштабністю задуму й універсальністю, вона слугуватиме всім зацікавленим надійним провідником у світі Т. Шевченка – його біографії і творчості, дасть якнайповнішу інформацію про рецепцію митця як в Україні, так і поза її межами не тільки в літературі, перекладацтві, а й у малярстві, скульптурі, ужитковому мистецтві, театрі, кіно, музиці. Можливо, комусь така деталізація видається зайвою, однак нагородження, перевірка й верифікація фактів – це одне з найважливіших завдань енциклопедичних видань. Оскільки постать Т. Шевченка є центральною у процесі формування української модерної нації, то факти, пов'язані з ним, становлять значний сегмент знань про Україну загалом. В енциклопедії прокоментовано кожний його літературний і мистецький твір включно із начерками і втраченими творами, схарактеризовано естетику Шевченка-літератора й митця, окреслено його розуміння релігії й педагогіки, подано докладну інформацію про родину, оточення митця, місця перебування і навіть зовнішність, побут, здоров'я, кулінарні смаки. Водночас видання має не лише інформативний, а й дослідницький характер, бо затримує проблеми історії літератури як інтерпретації. «Шевченківська енциклопедія» містить 6 307 статей, 5 800 ілюстрацій, із яких 453 – на кольорових вклейках. Загальний обсяг – 5 360 сторінок (646 обліково-видавничих аркушів). Її вага – понад 13 кг. Тираж видання – 2 000 примірників, що розповсюджуються винятково серед бібліотек. З електронним варіантом енциклопедії можна ознайомитися на сайті Портал Шевченка.

Роксана ХАРЧУК,
*Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка
НАН України*